

De Oxford Groep

Algemeen

Om enigszins vat te krijgen op het hoe en waarom van de Oxford Groep citeren we een typering van de jaren dertig, zoals Cees Fasseur die heeft geformuleerd in zijn biografie van Koningin Wilhelmina, dáár waar hij de geestelijke herbewapening behandelt:

‘Een gelukkige tijd was het interbellum voor Nederland niet. Het werd gekenmerkt door vermeende revolutionaire dreigingen, door politieke en godsdienstige tegenstellingen, door de economische crisis met in haar nasleep massale werkeloosheid en impopulaire bezuinigingsmaatregelen en, vanaf 1933, door de vrees voor een nationaalsocialistisch Duitsland. “Onze tijd vraagt veel moed, veel geestkracht, veel geloof”, zo verwoordde Wilhelmina het in haar kerstgroet van 1931.’

Moed, geestkracht en geloof; gewapend met deze eigenschappen liet al in 1921 een Amerikaanse opwekkingsprediker genaamd Frank Buchman van zich horen.

Met veel optimisme en dadendrang startte hij een opwekkingsbeweging met het oog op een morele herbewapening. Vanuit de Verenigde Staten kreeg deze beweging, via Engeland (Oxford) ook in Europa een zekere bekendheid en aanhang. Spoedig werd vrij algemeen over de Oxfordbeweging gesproken, of ook wel Oxford Groep, omdat het een groepswijze opererende beweging was. (1)

De Oxford Groep

Geschiedenis

Vanaf 1924 begon de Oxford Groep geleidelijk aan wortel te schieten in Nederland. En 1933 was duidelijk het jaar van de doorbraak naar grotere bekendheid. House parties trokken steeds grotere aantallen mensen.

Aanvankelijk richtte men zich primair op de hogere standen.

Dat vloeide voort uit Buchmans methoden, maar het had ook te maken met de ideologie die de Oxford Groep uitdroeg: men werd niet uitgedaagd op zijn maatschappelijke verworvenheden, maar op zijn persoonlijke morele kwaliteiten.

Het waren vooral de jongere leden van de (protestants christelijke) intellectuele en adellijke society die de invloed van de Oxford Groep ondergingen.

In 1938 werd de groep omgedoopt tot: Morele Herbewapening, en dat betekende ook inhoudelijk een versterking van de koers als tegenwicht tegen het communisme.

Maar in de tussentijd was men zich ook wat massaler tot het Nederlandse volk gaan richten, onder andere door middel van nationale manifestaties, zoals in 1937 in Utrecht.

Tijdens de Duitse bezetting hield de organisatie een soort winterslaap, maar kort na de oorlog kwamen de contacten tussen de mensen van de Morele Herbewapening weer op gang. Op initiatief en kosten van enkele Zwitsers werd in Caux, bij Montreux, een conferentiecentrum gesticht. In 1947 werd

De Oxford Groep

daar onder leiding van Buchman de eerste naoorlogse conferentie gehouden.

In die tijd raakte de Morele Herbewapening als anticommunistische protestbeweging nogal betrokken bij de koude oorlog en toen die weer wat luwde, kreeg men behoefte om de intussen wat beladen naam te wijzigen: men koos voor: Initiatives of Change. (2)

De politieke kleur

Wij citeren uit H.D. De Loor *Nieuw Nederland loopt van stapel* (J.H. Kok, Kampen 1986):

‘Wanneer concrete structurele veranderingen in de samenleving niet beoogd worden, doordat de leden der beweging daar geen behoefte aan hebben gezien hun maatschappelijke positie, zullen de doeleinden dier beweging noodzakelijk vaag blijven. Daar de aanhangers der Oxford Groep in meerderheid uit de gegoede kringen kwamen, oefenden zij geen aantrekkingskracht uit op de sociaaldemocraten en de communisten. Buchmans appel tot herbouw van de wereld en met name zijn pleidooi voor de vrede werden louter verwoord in personalistische categorieën. Het structurele kwaad van het fascisme werd zodoende niet doorzien.’

Het fascisme vormde voor Buchman absoluut geen bedreiging. Hij refereerde er in zijn redevoeringen niet éénmaal aan!

De Oxford Groep

Op de grote meeting van de Oxford Groep in Londen, in 1933, liepen nota bene vier belangrijke Duitse nazi's rond.

Het was hen opgevallen (zo rapporteerden ze later in Berlijn) dat hun Engelse en Amerikaanse gastheren zeer onder de indruk waren van het Duitse nationaalsocialisme.

En ook onder de Nederlandse aanhangers van de Oxford Groep werd er hier en daar met een zekere bewondering naar Hitler-Duitsland gekeken. (3)

De Oxford Groep en de NSB

In 1935 kreeg men binnen de gelederen van de Oxford Groep het idee om onder NSB'ers te sonderen of ze geïnteresseerd zouden zijn in de denkbeelden van Frank Buchman. Men zag de NSB dus als een zendingsveld. Maar omgekeerd gebeurde er ook iets. Bij de NSB had men er al spoedig de lucht van gekregen, dat die Oxford Groep allerlei mensen herbergde, die rijp waren voor een klein stootje richting nationaalsocialisme.

Omstreeks diezelfde tijd verscheen er een brochure onder de titel *Oxford Groep en Nationaal Socialisme* waarin de vraag werd gesteld of een Oxford Groeper tevens NSB-er kon zijn.

Die brochure was een NSB-geschrift dat de link met de Oxford Groep wilde leggen. Anders gezegd: dat de Oxford Groep wilde incorporeren.

Inderdaad: er zijn mensen geweest, die van de Oxford Groep naar de NSB zijn overgestapt, zoals de bekende jkvr. Julia Op ten Noort. Maar niet zo veel.

Althans als wij afgaan op een verzuchting van Anton Mussert, dat de voor de

De Oxford Groep

NSB zo teleurstellende verkiezingsuitslag in 1937 voor een aanmerkelijk deel aan het succes van de Oxford Groep te wijten was. Dat zou dus hebben gewezen op een omgekeerde migratie, namelijk van de NSB naar de Oxford Groep.

De Loor voegt hier aan toe, dat de redenen voor die NSB-nederlaag uiteraard veel complexer zijn geweest. (4)

Jkvr. Julia Adriana Op ten Noort (1910-1996) was in het begin van de jaren dertig actief in de Oxford Groep.

Via haar broer Pieter Dignus, die al enkele jaren eerder in Utrecht kennis had gemaakt met Frank Buchman, was zij omstreeks 1932 met de Oxford Groep in aanraking gekomen. In 1935 en 1936 organiseerde zij house parties in Oosterbeek en zo kwam ze in aanraking met M.M. Rost van Tonningen, die in die tijd een korte Oxford Groep-periode doormaakte.

Maar er waren meer ontmoetingen. Iets eerder, in 1934, had ze bij een bijeenkomst in het ss-milieu van Silezië voor het eerst Heinrich Himmler ontmoet. Ze raakte zeer van hem onder de indruk. Een jaar later probeerde ze zelfs als intermediair tussen Himmler en Mussert te fungeren, maar dat stuitte op onwil van de zijde van Mussert. Een dergelijke introductie voor Rost van Tonningen lukte wél: Op voorspraak van Julia Op ten Noort kwam hij in contact met Himmler, van wie hij bij zijn latere conflicten met Mussert nog veel steun zou ontvangen.

De Oxford Groep

Al deze contacten speelden nog tijdens Julia's betrokkenheid bij de Oxford Groep. Haar breuk met Buchman en consorten kwam pas in 1936 en een jaar later volgde haar toetreding tot de NSB. (5)

In de verhandeling van De Loor komen we nog meer twijfelachtige namen tegen. Maar dat wil niet zeggen dat aanhangers van de Oxford Groep nu massaal overliepen naar de NSB. Alles behalve! Een zeer in het oog springend voorbeeld van het tegendeel is Charlotte van Beuningen-Fentener van Vlissingen. Zij kwam in 1935 door een vriendin in aanraking met de Oxford Groep en spoedig was zij een van de meest vooraanstaande figuren in de Nederlandse organisatie. Tijdens de Duitse bezetting zette zij zich in bij de steun aan gevangenen en na de oorlog was zij geregeld in Caux te vinden. Wij hadden al gezien, dat de aanhangers van de Oxford Groep in meerderheid uit de gegoede kringen kwamen. Mevrouw Van Beuningen had uiteraard ook dat profiel.

Maar ook links georiënteerde mensen werden wel door de Oxford Groep aangetrokken. Dick de Loor (de vader van H.D. de Loor) was een uitgesproken socialist. En J.W. Albarda, leider van de SDAP, had omstreeks 1938 veel contact met de Oxford Groep. Maar toch, in het algemeen oefenden Buchman en de zijnen weinig aantrekkingskracht uit op sociaal democraten en communisten. Trouwens, niet iedereen was nu zo onder de indruk van Buchman. N.G.J. van Schouwenburg, bijvoorbeeld, ging in het blad *Woord en Geest* geweldig tekeer tegen Buchman:

De Oxford Groep

‘Buchman is naar mijn mening een schreeuwerd [...] Met de allures in woord en gebaar van een koopman in likdoornpleisters schreeuwt de heer Buchman hoe het moet in de wereld en met de mensen, en als dit een kwartier geduurd heeft en ik nog steeds niet weet hoe iemand door deze man bekeerd kan worden, komt de “quiet time.” (6)

Interessant is het oordeel van Koningin Wilhelmina.

In 1938, de Oxford Groep was inmiddels omgedoopt tot Morele Herbewapening, werd er vanuit hofkringen, waar de beweging warme aanhangers had, nogal wat druk op de koningin uitgeoefend, om haar steun te geven aan een publiciteitsoffensief uit naam van de Morele Herbewapening.

De koningin weigerde. Ze zag meer in materiële herbewapening dan in morele. Ze was ook niet zo onder de indruk van Buchman. Vanuit Caux wist hij in 1949 tot haar door te dringen, in het gezelschap van het echtpaar Philips-Van Lennep.

Men vroeg de koningin of ze naar Caux wilde komen. Ze ging er niet op in. Na herhaaldelijke verzoeken liet ze weten: ‘De weg die ik ga is een andere dan die van de Caux groep.’ (7)

De Oxford Groep

De Oxford Groep en de kerk

De Loor heeft enerzijds de indruk, dat de Oxford Groep tijdens de voortschrijdende secularisatie in het interbellum weliswaar een revival van de godsdienstige beleving kan hebben teweeggebracht, maar anderzijds, dat in wezen toch meer sprake is geweest van, wat hij noemt, een volgende stap in een secularisatieproces.

Vanwaar nu deze raadselachtige vaststelling?

Mensen hadden dikwijls het gevoel dat ze iets teruggevonden hadden wat ze verloren waren: het geloof uit hun jeugd. Maar de kerk deelde dat enthousiasme van de bekeerling niet erg. En de link met de kerk lukte uiteindelijk niet.

Buchman, die dit zag gebeuren, formuleerde daarop geleidelijk een nieuw doel voor zijn beweging: de herbouw van de wereld. Het kerkelijk kader zou daarbij overstegen worden, men ging zich meer op de massa richten en zo ontstond uit de revival de sociale beweging. (8)

De Oxford Groep en de NCSV

Met het begrip 'kerk' zoals wij het hierboven, in navolging van De Loor, gehanteerd hebben, werd de kerk in Nederland bedoeld, in z'n algemeenheid. Wij gaan de Oxford Groep nu belichten vanuit een andere gezichtshoek, namelijk die van de ncsv. Voor zover de kerk daarbij ter sprake komt, spitst dat begrip zich dan voornamelijk toe op de Nederlands Hervormde kerk.

De Oxford Groep

De ncsv kende een sterk emancipatorisch accent: men wilde de bestaande kerkelijke structuren niet laten voor wat ze waren. Het onconventionele van de ncsv-kampen was voor veel christelijke jongeren dan ook een openbaring.

De Oxford Groep had bij haar aanhangers een analoge ervaring opgeroepen. Het is dus logisch dat de Oxford Groep binnen de ncsv respons en gehoor vond.

Het oecumenische en het onconventionele waren twee trekken waarin de ncsv en de Oxford Groep op één lijn zaten. (9)

Uit de ncsv-gelederen kennen wij reeds Maarten van Rhijn.

In 1926 werd hij, naast zijn predikantschap, in Utrecht tot hoogleraar 'vanwege de Nederlands Hervormde kerk' benoemd.

In 1932 publiceerde hij in het *Algemeen Weekblad voor Christendom en Cultuur* een drietal artikelen over de Oxford Groep. Zijn gezag in kerkelijke kring was zó groot, dat de acceptatie van de Oxford Groep in de hervormde kerk zich weldra uitstreckte tot een flink deel van de ethisch-orthodoxe en confessionele gelederen in die kerk.

Van Rhijn (zelf ethisch-orthodox) speelde in op het groeiende oecumenische bewustzijn in die kringen. (10)

Hoe kwam nu Van Rhijn in contact met de Oxford Groep? Dat gebeurde tijdens een voor Frank Buchman georganiseerde ontvangst ten huize van de

De Oxford Groep

commissaris van de koningin in Utrecht, tevens president-curator van het curatorium, mr. H.Th. s'Jacob, in december 1927.

Van Rhijn was eerst zeer sceptisch, maar veranderde weldra van opvatting. Een jaar later ging hij voor het eerst, samen met zijn echtgenote, naar een grote house party bij Lochem.

Tot 1937 zou Van Rhijn een duidelijke voorman van de Oxford Groep in Nederland zijn. Op de grote nationale manifestatie van de Oxford Groep in Utrecht, van 6 tot 17 mei van dat jaar, hield hij drie toespraken. (11)

Verwante stromingen

Op het gebied van geestelijk en moreel appel zijn er formaties die, wat betreft hun doelstelling, enige overeenkomst vertonen met de Oxford Groep. In het algemeen 'schurken ze aan' tegen christendom en kerk, maar maken daar toch niet duidelijk deel van uit.

De Quakers, bijvoorbeeld, proberen, vaak met anderen samen, mensen tot elkaar te brengen om verzoening, gerechtigheid en vrede te bevorderen. Ze vormen een groep ondogmatische gelovigen, die zijn wortels vindt in de christelijke traditie. Hun geloofservaring brengt hen ertoe, in het bijzonder waarde te hechten aan oprechtheid, gelijkwaardigheid, eenvoud en vrede. De basis van hun gemeenschap is de zogeheten Stille Samenkomst. De Quakers zoeken samen naar een stilte waarin ze nader tot God en tot elkaar hopen te komen.

De Oxford Groep

Dan zijn er de Woodbrookers. Artikel 2 van hun statuten luidt: ‘De Vereniging Woodbrookers Barchem bestaat uit leden met uiteenlopende levensopvattingen, die zich verbonden voelen door de doelstelling van de vereniging: “Door onderlinge ontmoeting in een geest van openheid, religieuze verbondenheid en maatschappelijke betrokkenheid bij te dragen aan persoonlijke verdieping en bezinning op de maatschappelijke verantwoordelijkheid.”’

Men houdt zich bezig met vraagstukken van wereld en samenleving en wil samen met anderen zoeken naar datgene wat het leven zin geeft.

Men probeert door ontmoeting en studie bij te dragen aan persoonlijke religieuze bezinning gekoppeld aan maatschappelijke verantwoordelijkheid.

De vereniging is in 1908 opgericht door cursusdeelnemers aan het Quakercentrum Woodbrooke in Engeland, vandaar de naam. Men kan dus stellen dat de Woodbrookers min of meer uit de Quakers zijn voortgekomen.

Vanaf 1924 zijn de Woodbrookers gevestigd in Barchem.

Hoewel de Quakers en eigenlijk ook de Woodbrookers wat meer introvert zijn dan de Oxford Groep destijds was, is het toch zó dat met name de Woodbrookers tijdens de jaren dertig concurrentie vanuit de Oxford Groep hebben ervaren. (12)

De Oxford Groep

Noten - De Oxford Groep

- 1) Citaat uit Wilhelminabiografie: Fasseur (II), 242; gegevens oorsprong, en leider Buchman: Fasseur (II), 243; religieuze gerichtheid, doel en beginselen: De Jong (1949) 201, *Winkler Prins Encyclopedie*: 'Oxford Groep', Internetsite 'Thuis/Home': Charlotte van Beuningen.
- 2) Geschiedenis van de Oxford Groep en haar opvolgers (Morele Herbewapening en, tenslotte, Initiatives of Change): De Loor 75, Fasseur (II), 243, *Winkler Prins Encyclopedie*: 'Oxfordgroep', Internetsite 'Thuis/Home': Charlotte van Beuningen, Internetsite Initiatives of Change (presentatie: H. de Pous-de Jonge, *Reiken naar een nieuwe wereld* (Kok, Kampen 2005).
- 3) Citaat: De Loor 35; fascisme voor Buchman geen bedreiging: De Loor 125; nazi's op meeting in Londen: De Loor 200; ook bij Oxford Groep in Nederland bewondering voor Hitler-Duitsland (onder andere in 1934 bij John graaf Van Altenburg Bentinck): De Loor 82.
- 4) Interesse Oxford Groep in NSB en vice versa: De Loor 203-204; overstap Oxford Groep naar NSB: De Loor 199; verzuchting Mussert: De Loor 119.
- 5) Contact jkvr. Julia Op ten Noort met de Oxford Groep: Internetsite (Wikipedia) Julia Op ten Noort; organisatie van house parties: De Loor 83, 206; contacten met Himmler, Mussert en Rost van Tonningen: De Loor 206; breuk met Buchman pas in 1936: Ibid.
- 6) Twijfelachtige namen (zoals F.L. Rambonnet, 'de beul van Deventer'): De Loor 199, 206; bijzonderheden Ch. van Beuningen-Fentener van Vlissingen: Internetsite 'Thuis/Home': Charlotte van Beuningen; kwalificatie Dick de Loor: e-mail dd.24.1.2002 dr. Johan Frieswijk aan schr.; J.W. Albarda contact met Oxford Groep: Fasseur (II), 244-245; geen aantrekkingskracht op sociaal democraten en communisten: De Loor 35; Mies Bouwman ging zelfs zover, om in een VARA-programma in de jaren zestig de Morele Herbewapening een fascistische groep te noemen: 'Zo is het toevallig ook nog 's een keer',

De Oxford Groep

- VARA 1963-1966; citaat Van Schouwenburg: *Woord en geest* 24.1.1933.
- 7) Warme aanhangers in hofkringen: Fasseur (II), 246; geen steunbetuiging: Fasseur (II), 246-247; Buchman bij Wilhelmina, 1949: Fasseur (II), 556; het echtpaar Philips-Van Lennep: dit waren de Philipsdirecteur Frits en zijn echtgenote; 'de weg die ik ga' (etc): Fasseur (II), 557.
 - 8) Raadselachtige vaststelling: zie De Loor 10; link met kerk lukte niet: De Loor 12; uit revival ontstond sociale beweging: Ibid.
 - 9) Overeenkomstige karakteristieken NCSV en Oxford Groep: De Loor 224; respons logisch: Ibid.; op één lijn: De Loor 225.
 - 10) Gegevens Maarten van Rhijn: De Loor 173; acceptatie in kerkelijke kring: Ibid.
 - 11) Contact Buchman-Van Rhijn ten huize van s'Jacob: De Loor 61; eerst sceptisch, later niet: Ibid.; House party bij Lochem: dat was op 'Wildenborch'; duidelijke voorman tot 1937: De Loor 173; toespraken manifestatie Utrecht, 1937 (op 6 mei tweemaal, op 10 mei éénmaal): de Loor 111-112.
 - 12) Gegevens Quakers: Internetsite (Wikipedia) Genootschap der Vrienden; gegevens Woodbrookers: Internetsite (Wikipedia) Woodbrookers, Internetsite IISG (Archief Woodbrookers [Barchem]), geschiedenis; Woodbrookers ervoeren concurrentie van Oxford Groep: Lindeboom 109.